

Magdaléna Bekessová

Podtatranské múzeum v Poprade

Tatry na fotografii v zbierkovom fonde Podtatranského múzea v Poprade

Tatry, ich doliny a podhorie sú dominantou, ktorá pútala pozornosť niekoľkých desiatok generácií našich predkov. Svojou krásou, majestátnosťou a silou pri ahovali po celé stáročia najskôr nesmelé a rešpektom naplnené pohľady obyvateľov tohto územia, neskôr lákali nielen miestnych zvedavcov a odvážnych dobrodruhov, ale aj cudzincov, ktorí sa dopočuli o týchto dovtedy neznámych horách. Tatry lákali v dávnej minulosti lovcov, stali sa útočiskom obyvateľov severného Spiša v čase tatárskeho plienenia, hľadačov pokladov, prvých návštevníkov – objaviteľov, odvážnych horolezcov, neskôr budovateľov turisticko-kúpeľných osád, turistických chodníkov, športových objektov, hotelov, penziónov a pod. Tatry lákali prírodovedcov, lekárov, geodetov, staviteľov, ale aj umelcov – výtvarníkov, spisovateľov, hudobných skladateľov a koncom 19. storočia aj fotografov.

Podtatranské múzeum v Poprade bolo založené Uhorským karpatským spolkom v roku 1876 pod názvom Karpatské múzeum. Účelovú budovu, v ktorej sídli aj v súčasnosti, dostalo múzeum v Poprade roku 1886. Prestížne, patriotické a ďalšie dôvody viedli niektorých členov Uhorského karpatského spolku zo susedného mestčka vedľa Popradu, Veľkej roku 1881 k založeniu Muzeálnej Veľčianskej spoločnosti, ktorá o rok neskôr (1882) otvorila vo Veľkej v budove vtedajšej evanjelickej fary expozície Tatranského múzea. Obidve spolkové múzeá pôsobili vedľa seba až do roku 1945, keď po oslobodení Československej republiky vzniklo jedno spoločné múzeum so sídlom v Poprade. V priebehu ďalšieho obdobia, hlavne v 50-tych rokoch dvadsiateho storočia, došlo na pôde vtedajšieho Tatranského múzea okresu popradského k formovaniu budúceho Múzea Tatranského národného parku (TANAP-u). Po jeho oficiálnom vzniku roku 1957 a následnom presťahovaní do Tatranskej Lomnice tvorili základ jeho zbierkového fondu vybrané zbierky popradského múzea predovšetkým s tatranskou tematikou, knihy, časopisy, ročenky, mapy, grafiky, pohľadnice atď., približne 13 tisíc položiek. Múzeum v Poprade sa stalo okresným múzeom a od roku 1961 až do súčasnosti nesie názov Podtatranské múzeum v Poprade. Aj neskôr, hlavne po roku 1990 menilo viackrát zriaďovateľov, dôležité je ale konštatovanie, že počas celej histórie svojej existencie patrilo k popredným zberateľským, vedecko-výskumným a bohato sa prezentujúcim kultúrnym inštitúciám na Slovensku. V súčasnosti spravuje viac než 46 tisíc kusov zbierkových predmetov, zaradených do deviatich fondov, viac ako 18 tisíc historických tlačí a kníh v knižnici múzea a takmer 25 tisíc negatívov vo fotoarchíve.

Svoje zbierky prezentuje múzeum verejnosti prostredníctvom ôsmych tematických expozícií, umiestnených v dvoch budovách v Poprade a Poprade – Spišskej Sobote. V posledných rokoch navštívilo ročne naše múzeum priemerne 15 tisíc návštevníkov zo Slovenska a zo zahraničia.

K najpočetnejšej zbierke môžeme zaradiť aj fotografie a pohľadnice, ktoré netvoria samostatný fond. Sú rozptýlené v zbierkovom fonde histórie a knižnici múzea. V doterajšej histórii múzea nebola týmto zbierkam venovaná systematická pozornosť, čo malo viacero predovšetkým objektívnych dôvodov. Značný pokrok v spracovanosti týchto zbierok sme zaznamenali najmä v poslednom desaťročí. Spišské múzeá riešili spoločnú výskumnú úlohu pod názvom Fotoateliéry na Spiši. Cieľom bolo preskúmať a sústrediť všetky dostupné údaje a materiály o fotografoch, ich tvorbe, fotografiách, ktoré sa nachádzajú v zbierkových fondoch jednotlivých múzeí od konca 19. až do polovice 20. storočia s dôrazom na ateliérovú fotografiu. V priebehu výskumu sa nám podarilo získať podrobnejšie informácie a prehľad o počte fotoalbumov, fotografií, pohľadníc, ktoré v predchádzajúcich rokoch múzeum získalo. Tu je potrebné pripomenúť, že väčšina z nich pochádza zo zberov či darov do roku 1945.

Tematicky sú v zbierkovom fonde Podtatranského múzea v Poprade zastúpené viaceré žánre, oblasti a regióny, ateliérovou tvorbou počnúc cez dokumentárnu fotografiu po fotografiu exteriérovú, zameranú hlavne na architektúru; kultúrne pamiatky a zaujímavosti, prírodu a prírodné krásy. Najpočetnejšie sú zastúpené práve fotografie Tatier. Už prví priekopníci fotografie na konci 19. storočia obracali svoje fotografické prístroje nielen na samotné horstvo Tatier, ich faunu a flóru, ale úspešne sa im podarilo zachytiť aj zvláštnu atmosféru horských a kúpeľných osád alebo rozrastajúcu sa tatranskú architektúru. Veľmi rýchlo vtedajší nadšenci fotografie pochopili neopakovateľnosť a jedinečnosť záberov prvých dopravných prostriedkov, či nesmelé začiatky niektorých zimných športov a ich propagátorov.

V súčasnosti obsahuje zbierka múzea viac ako 3 200 kusov fotografií. Väčšina z nich je uložená v 38 albumoch. K tejto zbierke je potrebné pripojiť aj 6 950 kusov pohľadníc, z ktorých prevažná väčšina pochádza z obdobia do roku 1945. I keď obdobie, ktoré je predmetom tejto konferencie, je ohraničené rokom 1918, uvádzam celkové počty z dôvodu získania lepšieho obrazu prítomných o tejto zbierke Podtatranského múzea.

Presný počet fotografií a pohľadníc s tematikou Tatier neuvádzam, pretože v súčasnosti je práca s týmto materiálom prerušená, ale tvoria väčšinu – približne 2 000 fotografií a 5 000 pohľadníc. K najhodnotnejším spomedzi fotografií patria tie, ktoré sa nachádzajú v nasledujúcich albumoch alebo tvoria samostatné kolekcie:

– Album č. 6: Na albume názov – Kirándulási Emlékalbum a M.K.E. Iglói osztályának társas felvételei 1917 – tól, obsahuje 206 kusov fotografií neznámeho autora (autorov) zachytávajúcích oblasť Tatier a Spiša. Rozmery fotografií zodpovedajú pohľadnici.

– Album č. 7: Album obsahuje 143 fotografií pohľadnicového a vizitkového formátu.

Ich autorom je Dr. Michal Guhr, predseda Karpatského spolku, vedúci lekár sanatória v Tatranskej Polianke, turista, horolezec a úspešný lyžiar. Sú na nich zachytené Tatry a Slovenský raj. Časovo ide o obdobie po roku 1918.

– Album č. 9: Pod názvom: WIDOKI TATRZAŃSKIE, súbor 78 reprodukcí autorom ktorých je slávny poľský maliar a profesionálny fotograf Awit Szubert (1837 – 1919). Ako je známe v rokoch 1889 – 1902 vydal v spolupráci s Towarzystwem Tatrzańskim štrnásť sérií albumov tatranských, pieninských a karpatských pohľadov. Na upresnenie uvádzam, že Pohľady tatranské sú vyrobené technikou heliogravúry u R. Paulussena vo Viedni. Rozmery fotografií sú: 21,3 x 13,1 cm. Súbor obsahuje mimoriadne vydarené zábery celého hrebeňa poľských Tatier od západných Tatier až po Pieniny na východe.

– Album č. 10: Súbor 26 fotografií s tatranskou tematikou (horstvo, plesá, architektúra osád, ozubnicová železnica Štrbské pleso – Štrba, atď.). Fotografie sú nalepené na šedomodrom kartóne. Rozmery fotografií: 23,5 x 29,5 cm. Na fotografiách v ľavom dolnom rohu je uvedené poradové číslo výrobcu, názov v maďarčine a nemčine, v pravom dolnom rohu Stengel a Co. Dresden 1898. Autor fotografií nie je uvedený, môžu to byť snímky bratov Divaldovcov (Karol ml., Ľudovít). Tento a podobné súbory fotografií vyšli na tvrdých kartónoch a slúžili ako upomienkové predmety pre návštevníkov Tatier, predávali sa v penziónoch, hoteloch, trafikách a podobne.

– Album č. 33: Súbor 30 fotografií na sivom kartóne. V roku 1890 vydal tento súbor známy fotograf a vydavateľ Ľudovít Divald pod názvom firmy Karol Divald a syn, Prešov. Celý súbor nesie názov: Pohľady z centrálnych Karpát. Názov je uvedený v maďarčine aj nemčine, nechýba rok vydania 1890. (Képek a Központi Kárpátokból, Bilder aus den Central – Karpathen). Nájdeme tu fotografie horstva, ale aj smokoveckých kúpeľov, zábery zo Štrbského a Popradského plesa a ďalšie. Rozmery fotografií: 24,5 x 16 cm. Fotografie sú tónované dohneda.

K uceleným súborom a albumom môžeme zaradiť aj niekoľko samostatných fotografií (27) s tatranskou tematikou s rozmermi od 21 x 13 až po 39 x 26 cm. V múzeu máme aj niekoľko veľkorozmerných fotografií, ktorých autorom je ateliér Karola Divalda. Je známe že svoj ateliér mal aj v Starom Smokovci. Nalepené sú na tmavohnedom alebo na sivom kartóne rozmerov 70 x 50 cm. Na nich sú zachytené pohľady na architektúru Smokovcov.

Neoddeliteľnou súčasťou fotografickej zbierky nášho múzea je aj 6 950 kusov pohľadníc. Sú rozdelené podľa jednotlivých lokalít, ktoré sú na nich zobrazené. Na asi 5 tisíc z nich jednoznačne prevládajú tatranské motívy. Veľká časť pochádza z obdobia do roku 1918 a krátko po ňom. Patria medzi ne aj tzv. panoramatické

pohľadnice zo začiatku 20. storočia, ďalšie sú z medzivojnového obdobia. Sú medzi nimi napríklad zábery tatranských kúpeľných osád: Tatranská Lomnica, Starý Smokovec, Nový, Horný a Dolný Smokovec, Tatranská Polianka, Vyšné Hágy, Tatranská Kotlina, Tatranské Matliare, Hrebienok, Studenovodské kúpele, Štrbské, Popradské aj Skalnaté pleso, horstvo Tatier, doliny, plesá, vodopády, najstaršie a najznámejšie turistické chaty, tatranská fauna a flóra, dopravné prostriedky, šport.

Z autorov pôvodných fotografických záberov sú to mená už spomínaných Karola Divalda st. z Prešova, Pavla Socháňa z Martina, Gustáva Matza zo Spišskej Novej Vsi, ktorý mal už v roku 1894 letný fotoateliér aj v Poprade – v Kmétyho dome.

Z najznámejších výrobcov pohľadníc (svetlotlačou) sú zastúpení Adolf Stengel z Drážďan, Ľudovít Divald z Prešova, Karol Divald ml. z Budapešti (r. 1895–1898), po roku 1900 Glaser a Trenkler a Co. z Lipska, Paul Bender z Zürichu, Mosinger (značka kotva) zo Záhrebu a ďalší.

Významní vydavatelia tatranských pohľadníc zastúpení v zbierke múzea (r. 1896–1906) sú:

Eduard Feitzinger z ešína, František Pietschmann z Kamienej Gory (Landschut), Adolf Rivale z Bardejova, T. Kertész z Budapešti a Nového Smokovca, Július Kuszmann z Kežmarku, Alexander Cattarino z Prešova. V zbierke pohľadníc má naše múzeum fotopohľadnice z dielne Divald a Monostory z Budapešti. Po vzniku Československej republiky v roku 1918 sa používali tieto pohľadnice so začleneným názvom vydavateľa a na obrázkovej strane pohľadnice s dotlačeným českým alebo slovenským textom (okrem pôvodného maďarského a nemeckého).

V zbierke pohľadníc sa nachádzajú početné fotopohľadnice, zhotovené hábkotlačou aj z medzivojnového obdobia. Počet ich výrobcov a vydavateľov stúpol. Rozrástol sa aj počet fotografov zaujímajúcich sa o Tatry a dianie v nich. Z fotografov to boli napríklad: Alexander Bresel, Viliam Bárdos z Popradu, Ján Lamplota z Tatranskej Lomnice.

Fotopohľadnice sú zastúpené od takých producentov ako Grafo Čuda – Holice, Lumen – Liptovský Mikuláš, Fototypie – Vyškov, ale aj Móric Lichtig z Prešova, IKO – Ignác Kramer z Nového Bohumína, Kriváň z Bratislavy, Samuel Földeš z Prešova, Alois Chytil, Ján Ossko, K. Košťál, Streer, Tizian (Tatranská Lomnica), Tatra – Klodner (Tatranská Lomnica) a ďalší.

Pri prezeraní fotografií a pohľadníc sme narazili aj na pravdepodobne náhodných a nepravidelných producentov fotografií v období do roku 1918, ako napríklad v dvoch prípadoch tu figuruje meno Krompecher E a M. fia, Imrich Michal Krompecher a synovia zo začiatku 20. storočia, známa obchodnícka a podnikateľská rodina z Veľkej, zakladatelia Tatranského múzea a Tatra – podnik domáceho priemyslu vo Veľkej (terajšia časť Popradu).

Na doplnenie ešte uvediem najznámejšie prezentačné aktivity Podtatranského múzea v súvislosti s fotografiou v predchádzajúcom období. Prvú veľkú výstavu

fotografií zorganizovalo bývalé Tatranské múzeum vo Veľkej. Výstavu pod názvom I. tatranská fotovýstava otvorili 17. júla (7.) 1927 v novej budove múzea. Nebo-
la to iba fotografická výstava, mala niekoľko častí (fotografie, obrazy, národopis a
letectvo). Fotografická časť bola umiestnená na chodbách na poschodí. K najzau-
jímavejším fotografiám patrili zábery Karola Plicku, Dr. Michala Guhra, ale aj fo-
tografa Wieczorka zo Zakopaného. Námetom plagátu k výstave sa stala medirytina
Kačacej doliny podľa fotografie profesora Luháčka. Z dobovej tlače sa dozve-
dáme, že aj napriek jej zaujímavosti a významu ju navštívilo málo návštevníkov.

Fotografická výstava sa pripravovala aj vo vtedajšom Karpatskom múzeu v Po-
prade roku 1931. Mala to byť výstava amatérskej fotografie. Múzeu sa podarilo
podľa dobovej tlače v krátkom čase sústrediť až 280 exponátov. Nemáme presve-
dčivé informácie, že sa aj skutočne zrealizovala.

Zatiaľ poslednú výstavu venovanú fotografii sme v Podtatranskom múzeu
v Poprade otvorili na jar roku 1994 pod názvom: Historická fotografia – portrét.
Výstava približovala portrétovú fotografiu na vybranej časti územia Spiša. Materiál
použitý na výstave pochádzal zo zbierky Podtatranského múzea, ale aj z múzeí
v Kežmarku a Spišskej Novej Vsi. Časovým rozsahom pokrývala obdobie od po-
lovie 19. storočia do roku 1945.

Tatry lákali, lákajú a budú lákať mnohých fotografov – profesionálov či ama-
térov, ktorí sa rozhodnú zachytiť jedinečný pocit neopakovateľného zážitku, aký
tieto vrchy poskytujú. Fotografická zbierka Podtatranského múzea v Poprade sústre-
ďuje len časť z veľkého počtu zhotovených a vydaných fotografií a pohľadníc s ta-
transkou tematikou. V blízkej budúcnosti ju pripravujeme predstaviť odbornej aj
laickej verejnosti.

Použitá literatúra:

- pramenný materiál zo zbierkového fondu Podtatranského múzea v Poprade
- Bekessová, M., *Vývoj a profilácia Podtatranského múzea v Poprade v rokoch 1876 – 1961*, Záverečná práca. Bratislava 2000, 98 strán.
- Bohuš, I., *Bibliografia popradských múzeí do roku 1945*, Zv. I., II. Tatranská Lomnica 1985, 224 strán.
- Gašpar, J., *Tatry – staré pohľadnice rozprávajú*, Region Poprad, s. r. o., 2002, 263 strán.
- Kollárová, Z. a kol., *Biografický slovník mesta Poprad*, Poprad 2004, 240 strán.